The Journal of the Royal Institute of Thailand
Volume 36 No. 4 Oct-Dec 2011

การอนุรักษ์โขนหน้าจอ*

ไพโรจน์ ทองคำสุก
ภาคีสมาชิก สำนักศิลปกรรม
ราชบัณฑิตยสถาน

บทคัดย่อ

โขน เป็นนาฏกรรมชั้นสูงอย่างหนึ่งของไทยที่มีมาแต่โบราณ การแสดงโขนนั้นมีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง รูปแบบของการแสดงแบ่งได้เป็น ๕ ประเภท ประกอบด้วย โขนกลางแปลง โขนนั่งราว โขนหน้าจอ โขนโรงใน และโขนฉาก สำหรับการแสดงโขนหน้าจอนั้น จะจัดแสดงในงานพระราชพิธีเฉลิมฉลองในโอกาสต่าง ๆ นอกจากนี้ยังจัดแสดงในงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพ และนิยมจัดแสดงในงานศพของบุคคลทั่วไป แต่ในปัจจุบันหาชมได้ยากมาก การแสดงโขนหน้าจอมีเอกลักษณ์เฉพาะคือ จัดแสดงกลางแจ้ง สร้างเป็นเวที มีจออยู่ด้านหลังเวที โดยด้านขวามือ (ของผู้ชม) เขียนภาพปราสาทราชวัง สมมติเป็นกรุงลงกา หรือเมืองยักษ์ ส่วนด้านซ้ายมือ เขียนภาพพลับพลา สมมติเป็นที่พักของกองทัพพระราม ตรงกลางเป็นผ้าขาวจอด้านหลังทั้งหมดจะมีเสาขึ้นอยู่เจ็ดต้นเป็นส่วนที่ยึดผ้าขาว ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงคือวงปี่พาทย์ ในอดีตมีการจัดการแสดงอย่างต่อเนื่องเดือนหนึ่งประมาณ ๔-๕ ครั้ง แต่ในปัจจุบันมีการจัดการแสดงปีหนึ่งประมาณ ๒-๓ ครั้งเท่านั้น

คำสำคัญ **: โขนหน้าจอ**

บทนำ

โขน เป็นมหรสพที่มีความสำคัญยิ่ง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีประวัติความเป็นมาน่าศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่ง เป็นศิลปะชั้นสูงแห่งราชสำนักที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นจุดกำเนิดแห่งความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนา เป็นนาฏกรรมเพื่อการสรรเสริญ เทิดทูนบูชา และแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ โขนจึงเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องราชูปโภคส่วนพระองค์พระมหากษัตริย์ โขนเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติ ความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ให้เป็นสมบัติอันน่าภาคภูมิใจ

โขนมีวิวัฒนาการสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน **นายธนิต อยู่โพธิ์** อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ได้สันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของการเล่นโขนไว้ว่า ไทยเรารับต้นแบบเดิมของการเล่นดึกดำบรรพ์หรือชักนาคดึกดำบรรพ์เข้ามาแล้วนำมาประดิษฐ์ดัดแปลงนำศิลปะชนิดต่าง ๆ ของหนังใหญ่และกระบี่กระบอง เข้ามาผสมผสานในภายหลัง เกิดเป็นนาฏกรรมที่เรียกว่า “โขน” ดังความที่เขียนไว้ในหนังสือ *โขน* ว่า

> *“การเล่นโขนน่าจะมาจากเล่นหนัง ซึ่งก็อาจเป็นไปได้เพราะมีบทพากย์เจรจา เรื่อง รามเกียรติ์สำหรับเล่นหนังที่นับว่าเป็นวรรณคดีรุ่นเก่าถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเหลือปรากฏอยู่... บทที่ใช้สำหรับศิลปะของการเล่นหนังมีแต่คำพากย์และคำเจรจา แต่ผู้เชิดหนังต้องใช้ไม้ทั้งสองถือไม้ทาบตัวหนังแล้วก็ใช้เท้าเต้นออกท่าไปตามคำพากย์ คำเจรจา และตามเพลงหน้าพาทย์ของปี่พาทย์ คล้าย*

*บทความนี้ปรับปรุงจากการบรรยายผลงานทางวิชาการในที่ประชุมสำนักศิลปกรรม เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

กับเต้นระบำรำเท้า ศิลปะแห่งการเล่นหนังของเราจะมีความเดิมมาว่าได้รับแบบอย่างมาจากชวามลายูหรือที่ไหนก็ตามที แต่ควรพิจารณาว่าศิลปะแห่งการเต้นเท้าของผู้เชิดหนังนั้น ส่วนสำคัญจะใช้หลักมาจากไหน เคยสังเกตเห็นนักกระบี่กระบองรำออกท่าคล้ายท่าของโขนละครอยู่หลายท่า... และยังมีชื่อเพลงประกอบการรำการต่อสู้ของกระบี่กระบองเป็นอันมากที่มีชื่อเหมือนเพลงของโขนละคร จึงชวนให้คิดว่าท่าเต้นของผู้เชิดหนังแต่เดิมคงจะเอามาหรือดัดแปลงมาจากท่ารำต่อสู้แบบ วีรชัย (War Dance) เช่นรำกระบี่กระบองด้วยก็ได้ และศิลปะของการเต้นโขนบางอย่างบางตอนก็ได้มาจากท่ากระบี่กระบองด้วย.... จึงเห็นได้ว่าโขนนำเอาศิลปะของการเล่นหลายอย่างมาผสมกัน" (ธนิต อยู่โพธิ์ ๒๕๑๑ : ๒๑-๒๒)

การแสดงโขนใช้ศิลปะการเต้นให้เข้ากับจังหวะดนตรี และเพลงหน้าพาทย์เป็นหลัก ดำเนินเรื่องด้วยการพากย์-เจรจา ผู้แสดงส่วนใหญ่สวมหัว ใช้วงปี่พาทย์ประกอบการแสดง ภายหลังมีการร้องเข้าไปด้วย เรื่องที่แสดงโขนนิยมเล่นเรื่อง *รามเกียรติ์*เพียงเรื่องเดียว รามเกียรติ์นั้นแพร่หลายในดินแดนสยามมาแต่โบราณ โดยมีเค้าเรื่องมาจาก *มหากาพย์รามายณะ* ฉบับทมิฬในอินเดียตอนใต้ มิใช่มาจาก *รามายณะ* ฉบับวาลมิกิ โดยตรง ชาวสยามยกย่องนับถือรามายณะเป็นพิเศษ จึงรับคติไว้เต็มที่ โดยผ่านกลุ่มชนชั้นสูง หรือชั้นปกครอง แม้ไทยจะได้ต้นเค้าเรื่องมาจากมหากาพย์รามายณะ แต่ไทยก็มิได้คัดลอกเอามาอย่างชนิดคำต่อคำ หากแต่ได้นำมาปรุงแต่ง ดำเนินเรื่องใหม่โดยสอดแทรกคตินิยมแบบไทยเข้าไว้อย่างสมบูรณ์ การแสดงโขนมีระเบียบวิธีการแสดงที่พัฒนาไปตามยุคตามสมัยเกิดการแสดงโขนแบ่งได้เป็น ๕ ประเภท คือ

๑. โขนกลางแปลง
๒. โขนนั่งราว (โขนโรงนอก)
๓. โขนหน้าจอ
๔. โขนโรงใน
๕. โขนฉาก

โขนหน้าจอ

การแสดงโขนหน้าจอ ซึ่งในปัจจุบันหาชมได้ยากมาก เป็นการแสดงโขนบนเวทียกพื้นด้วยโครงเหล็ก หรือด้วยวิธีการจัดถังน้ำมันตั้งเรียงเป็นแนวยาวจากนั้นจึงนำไม้กระดานมาวางในลักษณะรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แล้วปูทับด้วยผ้ายางยาวตลอดแนว มีความสูงประมาณ ๕-๗ เมตร กว้าง ๕-๗ เมตร ยาว ๑๖-๑๘ เมตร มีจอผ้าขาวขึงตามความยาวของโรง ด้านล่างของจอผ้าขาวมีตารางประกอบไว้เพื่อให้นักดนตรีสามารถมองเห็นตัวโขนได้อย่างชัดเจน สองข้างจอมีประตูสำหรับผู้แสดงเข้าออก ถัดไปด้านขวามือ (ของผู้ชม) มีภาพเขียนเป็นรูปปราสาทราชวังสมมติเป็นกรุงลงกา หรือเมืองยักษ์ ส่วนด้านซ้ายมือ มีภาพเขียนเป็นรูปพลับพลาพระราม ด้านหลังจอผ้าขาว และภาพเขียนทั้งสองจะมีเสาขึ้นอยู่ ๗ ต้นเป็นส่วนที่ยึดผ้าขาว บนหัวเสาทั้ง ๗ ต้น ประดับธงชาติไทย และที่สำคัญ กลางผ้าขาวจะติดภาพพระคเณศตรากรมศิลปากร ด้านหลังของเวทีมีส่วนที่ยกพื้นเป็นที่ตั้งวงปี่พาทย์ สองข้างที่เป็นประตูเข้าออกจะใช้ไม้กระดานพาดเป็นทางลาดเพื่อสะดวกต่อการเข้าออกของนักแสดงโขนที่ต้องสวมศีรษะ ส่วนสุดท้ายด้านหลังเวทีจะเป็นที่แต่งตัวและพักผ่อนของนักแสดง มีการตั้งศีรษะครูโดยจัดแบ่งตามจารีตของการแสดงโขน ให้ฝ่ายพระและลิงอยู่ด้านซ้าย ฝ่ายยักษ์อยู่ด้านขวา (ของผู้ชม)

การแสดงโขนหน้าจอ ด้านขวามือ (ของผู้ชม) มีภาพเขียนเป็นรูปปราสาทราชวัง สมมติเป็นกรุงลงกา หรือเมืองยักษ์ ส่วนด้านซ้ายมือ มีภาพเขียนเป็นรูปพลับพลาสมมติเป็นที่พักของกองทัพพระราม ภาพเขียนทั้งสองจะมีเสาขึ้นอยู่เจ็ดต้นเป็นส่วนที่ยึดผ้าขาว

การแสดงโขนหน้าจอ ที่จัดการแสดงในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าภาพส่วนใหญ่จะต้องเป็นผู้ที่มีฐานะมากพอสมควร เพราะการแสดงโขนหน้าจอมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง สำนักการสังคีต กรมศิลปากรมีระเบียบเป็นค่าใช้จ่ายสนนราคาในกรุงเทพฯ และปริมณฑลประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท ส่วนในต่างจังหวัดก็ขึ้นอยู่กับระยะทาง ประมาณราคา ๓๐๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป โดยสามารถจัดการแสดงได้ในช่วงเวลา ๑๖.๐๐-๒๔.๐๐ น. (พักช่วง ๑๘.๐๐ น. แล้วจึงมาเริ่มแสดงเวลา ๒๐.๐๐ น.) การจัดแสดงแต่ละครั้งจะใช้ผู้ปฏิบัติงานประมาณ ๑๖๐-๒๐๐ คน หากเป็นงานนอก (งานที่จัดโดยไม่ผ่านกรมศิลปากร) สนนราคาจะอยู่ที่ ๓๐๐,๐๐๐ บาท หรือมากกว่านี้

จารีตในการแสดงโขนหน้าจอ

จารีตในการแสดงโขนหน้าจอมีดังนี้

๑. ดนตรี ในการแสดงโขนหน้าจอใช้วงปี่พาทย์ เหมือนการแสดงโขนประเภทอื่น แต่เพิ่มเครื่องดนตรีชิ้นหนึ่งชื่อว่า โกร่ง เพื่อใช้ตีประกอบเพลงหน้าพาทย์ที่มีกลองทัดตี เช่น เพลงกราวนอก เพลงกราวใน เหตุที่การแสดงโขนหน้าจอใช้โกร่งตีประกอบจังหวะ ก็เพื่อให้เกิดเสียงดังครึกครื้น จังหวะเพลงจะได้แน่น อีกประการเพราะการแสดงโขนหน้าจอจัดแสดงกลางแจ้ง เสียงที่ดังจะได้เรียกผู้คนมาชมการแสดงโขน โกร่งคือไม้ไผ่มีลักษณะความยาวประมาณ ๑ เมตร วางพาดบนไม้รองอีกทีหนึ่ง เจาะรูไม้ไผ่เป็นระยะ ใช้ไม้กรับตีให้จังหวะ

๒. ก่อนเริ่มการแสดงโขนหน้าจอ จะมีการบรรเลงเพลงโหมโรง โดยใช้เวลาบรรเลงประมาณ ๓๐ นาที ก็เพื่อเป็นการเชิญชวนคนดูให้มาชมการแสดงโขน การแสดงโขนหน้าจอมักจัดแสดงในพื้นที่ต่างจังหวัดไกล ๆ เมื่อชาวบ้าน

ได้ยินเสียงดนตรีก็จะรีบเดินทางมาชมการแสดงโขน เป็นการเผื่อเวลาในการเดินทางของชาวบ้าน

๓. ผู้แสดงโขนหน้าจอ ตัวที่เป็นเสนา นางกำนัล จะต้องคลานออกไปนั่งเฝ้าก่อนที่ตัวนายจะเดินออก เมื่อจบการแสดงตัวนายจะเดินเข้า พวกเสนายักษ์เดินตาม นางกำนัลสอดสร้อยตาม ส่วนเสนาลิงก็คลานในท่าลิงเข้าโรง

๔. ตำแหน่งในการนั่งของผู้แสดงโขนหน้าจอ จะต้องนั่งตามความยาวของเวทีที่ใช้แสดง พวกเสนาจะนั่งคู่กันหันหน้าเข้าหานาย หันข้างตัวให้ผู้ชม ส่วนตำแหน่งการตั้งเตียง ฝ่ายพระจะตั้งด้านซ้าย ประกอบด้วยเตียงใหญ่ (พระราม) และเตียงเล็ก (พระลักษมณ์) โดยตั้งให้เตียงใหญ่อยู่ด้านนอกเอียงเข้าหาผู้ชมเล็กน้อย ถ้ามีนางสีดาก็ให้นั่งเตียงใหญ่กับพระราม โดยนั่งด้านขวามือของพระราม สำหรับตำแหน่งการนั่งของพิเภกและพญาวานร จะนั่งตรงกลางระหว่างสิบแปดมงกุฎ โดยเรียงลำดับดังนี้ พิเภก ชามพูวราช สุครีพ หนุมาน ชมพูพาน องคต และนิลนนท์ ส่วนตำแหน่งการตั้งเตียงฝ่ายยักษ์จะตั้งด้านขวา สำหรับมโหทรและเปาวนาสูรนั้นจะนั่งหัวแถวของเสนายักษ์ โดยนั่งให้เหลื่อมหน้าเล็กน้อย

๕. การเข้าออกของผู้แสดง เมื่อการตั้งเตียงถูกกำหนดไว้ชัดเจน การเข้าออกก็เหมือนกัน หากเป็นฝ่ายพระ จะออกด้านซ้าย (ของผู้ชม) และเข้าด้านซ้าย ส่วนฝ่ายยักษ์จะออกด้านขวาแล้วเข้าด้านขวา โดยเฉพาะการออกว่าราชการแล้วไปจัดทัพของทั้ง ๒ ฝ่าย แต่ถ้าเป็นการออกกราวผู้แสดงจะออกจากด้านซ้าย (ของผู้ชม) แล้วเข้าด้านขวา ทั้งฝ่ายพระและฝ่ายยักษ์

๖. บทโขน เนื่องจากการแสดงโขนหน้าจอไม่มีม่านปิดเปิด ไม่มีฉากประกอบการแสดง การเขียนบทจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความต่อเนื่องกัน และจะต้องระบุตัวโขนเข้า ออกให้ชัดเจน บทโขนหน้าจอ ผู้พากย์จะต้องจดจำบทสามารถเจรจาด้นโต้ตอบกันให้ได้อย่างแม่นยำ เจรจาดำเนินเนื้อเรื่องต่อกับบทพากย์ให้ได้อย่างคล้องจอง

๗. ในการแสดงโขนจะมีผู้พากย์เจรจาแทน ซึ่งมีตำแหน่งยืนพากย์ คือถ้าเป็นผู้พากย์ฝ่ายไหนก็ยืนด้านนั้น โดยไม่ดูบท ผู้พากย์จะมีเฉพาะผู้ชายเท่านั้น แม้จะพากย์แทนตัวนางก็ตาม แต่ทั้งนี้ก็จะมีวิธีการคัดเลือก หากพากย์ตัวยักษ์ก็จะใช้ผู้ที่มีน้ำเสียงใหญ่ ดุดัน พากย์ตัวพระก็จะใช้ผู้ที่มีน้ำเสียงทุ้ม นุ่มนวล พากย์ตัวนางก็จะใช้ผู้ที่มีน้ำเสียงอ่อนหวาน นุ่มนวล (แต่ไม่ต้องดัดเสียง)

๘. การบอกบทร้องตามจารีตโขนหน้าจอ ผู้พากย์ เจรจาโขน จะบอกบทร้องด้วยเสียงดัง นำก่อนนักร้องทุกครั้ง จากนั้นนักร้องจึงร้องตาม ทำให้ผู้แสดงรู้บทก่อนที่จะรำ สามารถประดิษฐ์คิดกระบวนท่าได้อย่างงดงาม

๙. การเรียกเพลงหน้าพาทย์ ผู้พากย์จะเรียกเพลงหน้าพาทย์หลังจากจบการพากย์ เจรจา เพื่อให้ผู้บรรเลงดนตรีบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ให้ตัวโขนรำ การเรียกเพลงหน้าพาทย์จะมีคำว่า บัดนั้น หรือบัดนี้ แล้วจึงบอกเพลงหน้าพาทย์ที่จะให้นักดนตรีบรรเลง

๑๐. การแผลงศรในการแสดงโขนหน้าจอ วิธีแสดงโขนหน้าจอ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่างพระราม และทศกัณฐ์ ฝ่ายยักษ์ เมื่อพระรามทำท่าแผลงศรออกไป จะมีตัวตลกโขนถือลูกศร วิ่งออกจากประตูด้านพระราม (ด้านซ้าย) แล้ววิ่งไปหาฝ่ายยักษ์ที่เป็นคู่ต่อสู้ โดยนำลูกศรเข้าตีกับคันศรของฝ่ายยักษ์ จากนั้นตัวตลกก็นำลูกศรปักที่อกยักษ์ ปี่พาทย์ก็จะทำเพลงโอดทันที

นอกจากนี้ตัวตลกโขนจะมีหน้าที่จัดเตียง จัดอุปกรณ์ ประกอบ และจัดโรงพิธีในตอนนั้น ๆ ผู้ชมต้องทำประหนึ่งว่าไม่เห็นตัวตลกพวกนี้ การแต่งตัวของตัวตลก คือสวมเสื้อสีแดงเข้ม ลายเป็นทางแขนยาว นุ่งโจงกระบวนผ้าพิมพ์ลาย มีผ้าคาดเอว สวมหมวกหูกระต่าย หากตัวตลกต้องการให้ผู้ชมเห็นตัวต้องเปลี่ยนศีรษะ เช่น ถือกลดพระรามก็สวมหัวลิง ถือกลดทศกัณฐ์ก็สวมหัวยักษ์ เป็นตลกฝ่ายไหนก็สวมหัวฝ่ายนั้น

นางเมขลารำเชิดฉิ่งในการแสดงโขนหน้าจอ
ชุดเมขลา-รามสูร

นนทุกขึ้นเฝ้าพระอิศวรในการแสดงโขนหน้าจอ
ชุดนารายณ์ปราบนนทุก

กวางทองในการแสดงโขนหน้าจอ ชุดลักสีดา

พระรามพิพากษานิลพัทในการแสดงโขนหน้าจอชุดจองถนน

พระอินทร์แปลงในการแสดงโขนหน้าจอ ชุดพรหมาสตร์

พระรามรบทศกัณฐ์ในการแสดงโขนหน้าจอ ชุดยกรบ

คนพากย์ในการแสดงโขนหน้าจอ จะยืนอยู่ด้านข้างเวทีตรงประตูเข้า-ออก

ข้อควรระวัง

การจัดการแสดงโขนหน้าจอ มีข้อควรระวังดังนี้

๑. **เวที** หากเป็นถังน้ำมันปูด้วยแผ่นไม้ ไม่สู้ดีนัก เพราะไม้จะกระดกไปมา ไม่แน่น เมื่อแสดงโขนแผ่นไม้จะยืดหยุ่นมาก ทำให้ยืนไม่อยู่ ส่วนแผ่นยางที่ใช้ปูบนพื้นไม้ หากปูในช่วงเย็น ก่อนการแสดงโขนหน้าไฟจะทำให้แผ่นยางร้อนจากแสงแดดมาก ผู้แสดงโขนถึงกับไม่สามารถอยู่นิ่งได้ หากเป็นโขนตัวลิงก็กระโดดไปมาได้ เพราะฉะนั้นช่วงเย็นจึงห้ามปูแผ่นยางเป็นอันขาด เมื่อแดดร่มแล้วจึงนำแผ่นยางมาปู สาเหตุที่ต้องปูแผ่นยางเพราะกันเสี้ยนไม้ตำเท้าผู้แสดง นอกจากนี้ส่วนประกอบของเวทีก็เกิดอุปสรรคต่อการแสดง คือผ้าม่านที่ติดบนประตูทางเข้า-ออก หากผู้แสดงที่สวมชฎาไม่ทันระวัง เมื่อออกแสดงปลายยอดหลุดติดกับผ้าม่าน ผู้แสดงวิ่งออกไปต้องรีบกลับเข้ามาสวมยอด หรือผู้แสดงที่สวมหัวโขนก็ตาม ปลายยอดมักจะติดผ้าม่านถึงกับผงะหงายหลังก็มี

๒. **ไฟฟ้า** การจัดสร้างเวทีโขนหน้าจอมีการติดตั้งไฟฟ้าโดยรอบเพื่อให้แสงสว่าง ซึ่งมีการติดตั้งทั้งด้านบน ด้านข้าง และด้านหน้าเวที ไฟฟ้าที่ติดด้านหน้าเวที เมื่อผู้แสดงออกนั่ง โดยเฉพาะโขนตัวเสนายักษ์ เสนาลิง ที่นั่งแถวนอกจะต้องนั่งติดกับไฟฟ้าที่ติดตั้งไว้ด้านหน้าซึ่งมีความร้อนสูงมาก จะขยับหนีได้ก็ไม่มากนักเพราะรูปแบบแถวถูกกำหนดไว้แล้ว ไหนอุณหภูมิที่มีความร้อนอยู่แล้วเครื่องแต่งกายที่ค่อนข้างหนา ยังมาเจอกับหลอดไฟฟ้าที่มีความร้อนสูง ทำให้ยิ่งทวีคูณความร้อนมากขึ้นไปอีก

๓. **แมลง** การแสดงโขนหน้าจอส่วนใหญ่มักจัดการแสดงในต่างจังหวัดไกล ๆ ในช่วงเวลากลางคืน เมื่อเวทีโขนเปิดแสงไฟพวกแมลงชนิดต่าง ๆ จะบินมาเล่นไฟเป็นจำนวนมาก เมื่อตัวโขนออกแสดง แมลงเหล่านี้จะเป็นอุปสรรคต่อการแสดงมาก นอกจากจะเข้าตา เข้าปากแล้วบางครั้งก็คลานเข้าไปตามร่างกาย ผู้แสดงที่สวมหัวโขนเมื่อแมลงเข้าไปในหัวโขนต้องเข้าหลังเวทีทันที เพื่อนำแมลงออกไปไม่เช่นนั้นแมลงจะเข้าหู เข้าตาจนไม่สามารถแสดงต่อได้

๔. **พลุ** ในการแสดงโขนหน้าจอเจ้าภาพจะนิยมให้มีการจุดพลุ ประทัด คือเมื่อแสดงโขนไปได้ระยะหนึ่ง ช่วงเวลาเผาจริงคือประมาณ ๒๒.๐๐ น. หลังจากพิธีกรรมเผาจริงแล้วจะมีการจุดพลุหรือประทัด ซึ่งจะเป็นช่วงที่หยุดพักการแสดงโขน แต่จำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ถือไม้ยาวคอยปัดเฝ้าระวัง เพราะพลุหรือประทัดที่เจ้าภาพจุดนั้น บางครั้งกระเด็นมาถูกจอการแสดงโขน ถึงกับไหม้ลุกลามจนไม่สามารถแสดงโขนได้ก็เคย

๕. **ควันไฟ จากพลุ** หรือประทัดอาจทำให้ผู้แสดงโขน นักดนตรี และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ เกิดอาการสำลักควัน เพราะไม่รู้จะไปหลบที่ไหนไกลได้

๖. **ฝน** ในบางครั้งอาจมีฝนตกหากฝนตกมากไม่หยุดก็จะงดการแสดง แต่ถ้าหากฝนตกแล้วหยุด ก่อนเวลาเลิก (๒๔.๐๐ น.) ก็จะแสดงต่อ สิ่งที่ต้องระวังก็คือไฟฟ้ารั่ว เกิดไฟดูด ซึ่งเคยเกิดขึ้นแล้ว ผู้แสดงขึ้นเวทีจับเสาเหล็กถูกไฟฟ้าดูดหมดสติ ต้องรีบนำส่งโรงพยาบาล

การจัดการแสดงโขนหน้าจอในอดีตเคยมีการแสดงถึงเดือนละประมาณ ๓-๔ ครั้ง แต่ในปัจจุบันปีหนึ่งอาจมีการแสดงแค่ ๒-๓ ครั้ง ด้วยเหตุนี้เมื่อความทราบถึงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีความห่วงใยและมีพระราชประสงค์ที่จะอนุรักษ์ เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รู้จักวิธีการแสดงโขนแบบโบราณที่หาชมได้ยาก และทรงคุณค่าในการอนุรักษ์ ในครั้งนั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯบรรเลงระนาดเอกประกอบการแสดงโขนหน้าจอ ชุดศึกทศกัณฐ์ขาดเศียรขาดกร เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๕ และในปีต่อมาพุทธศักราช ๒๕๔๖ เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย กรมศิลปากรได้สนองพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการแสดงโขนหน้าจอแบบโบราณเรื่องรามเกียรติ์ในตอนที่คนไทยแต่งขึ้นเอง ไม่ปรากฏอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรามายณะ เพื่อแสดงในเห็นถึงแหล่งทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างแท้จริง จึงได้มีการจัดทำบทโขนหน้าจอ ชุดศึกวิรุญจำบังขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อขอพระราชทานพระราชวินิจฉัยซึ่งก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดแสดงและร่วมทรงระนาดเอกประกอบการแสดงโขน แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถด้านดุริยางคศิลป์และด้านนาฏศิลป์ รวมทั้งพระราชปณิธานที่มุ่งมั่นในการอนุรักษ์สืบทอดมรดกทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมอย่างแท้จริง นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ได้พระราชทานแก่เหล่าศิลปินกรมศิลปากร และประชาชนไทยทั้งปวงอย่างหาที่สุดมิได้ (กรมศิลปากร ๒๕๔๖ : คำนำ)

บทสรุป

การศึกษาเรื่องการอนุรักษ์โขนหน้าจอทำให้เห็นได้ว่ากระบวนการอันเป็นจารีตต่าง ๆ ขาดหายไปมาก ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการแสดง กระบวนท่ารำ และเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง เนื่องจากในปัจจุบันมีการตัดทอนระยะเวลาในการแสดงลงมาก และมีการปรับปรุงบท เพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้ชมในยุคปัจจุบัน นับว่ามีผลต่อการอนุรักษ์โขนหน้าจอเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ความนิยมการแสดงโขนหน้าจอในปัจจุบันมีเหตุปัจจัยของค่าจ้างที่มีราคาสูงมาก จึงทำให้การว่าจ้างนำโขนหน้าจอไปจัดแสดงลดน้อยลงมาก ทั้งโขนของราชการและเอกชน จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่จะต้องอนุรักษ์การแสดงโขนหน้าจอไว้ไม่ให้สูญหายไปจากแผ่นดินไทยต่อไป

บรรณานุกรม

ธนิต อยู่โพธิ์. โขน. พระนคร : ศิวพร; ๒๕๑๑. ปัญญา นิตยสุวรรณ. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายปัญญา นิตยสุวรรณ. กรุงเทพมหานคร : ไอเดีย สแควร์; ๒๕๔๘.

ศิลปากร, กรม. สูจิบัตร ศึกวิรุญจำบัง. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. ; ๒๕๔๖.

Abstract **The Conservation of Khon Na Cho**

Pairoj Thongkumsuk

Associate Fellow of The Academy of Arts, The Royal Institute, Thailand

Phu Rotchana/Author/Poet/Creator of Thaksin (Southern) Literature Chuan Petkaew existed since before the start of mass publication. In the old days, literary works were recorded in a kind of homemade book known as Nangsue Bud or Samut Khoi, which is made from dried leaves. Most works bare no record of their authors. Sometimes, there are names of the copier (a person who copies the work onto the book but not the composer himself). Sometimes the name appearing on the book is that of the patron who provides financial sponsorship for the creation of the book. Most creators of Thaksin literature are monks or religious laymen since they are well learned in both Dhamma and the secular world. The works are meant to be like an educational charity which the creators believe would bring them enlightenment and happiness. In the Central Region, the content and the language used are sometimes influenced by the Royal Court if the authors have a personal link to it. Though most works are being distributed free of charge, some aren't. Those that are composed for financial gain are, however, written in Klon with more variety in content. Besides the monks and the learned laymen, sometimes performers and singers would participate in writing the literary works as well.

Key words **: Khon Na Cho**